

ri sürerek şüphe uyandırmak ve onlara güveni sarsmaktır. İslâm âlimleri, Ebû Reyve'nin bu kitabını tenkit maksadıyla çeşitli eserler kaleme almışlardır. Bunlar arasında Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî el-Yemânî'nin *el-Envârü'l-kâşife limâ fî kitâbi Edvâ' ale's-sünneti'l-Muhammediyye mine'z-zelel ve't-tadlîl ve'l-mücâze'fe* (Kahire 1378/1958), Muhammed Abdürrezzâk Hamza'nın *Zulûmâtü Ebî Reyve emâme Edvâ' i's-sünneti'l-Muhammediyye* (Kahire 1379/1959), Muhammed Ebû Şehbe'nin *Difâ' ani's-sünne ve reddü şübehi'l-müşteşrikin ve küttâbi'l-mu'âşırîn* (Kahire 1387/1967) adlı eserleri zikredilebilir. Ebû Reyve kitabını Mısır Kültür Bakanlığı'nın isteği üzerine *Kışsatü'l-âdîsi'l-Muhammedî* adıyla özetlemiş, fakat Ezhher âlimlerinden Muhammed Ebû Zehre'nin eserinde İslâm dinine aykırı hususlar bulunduğunu belirtmesi üzerine basımı engellenmiştir (Seyyid Murtazâ er-Rezâvî, s. 306). Kitabın Muharrem Tan tarafından *Muhammedî Sünnetin Aydınlatılması* (1988) adıyla yapılan Türkçe tercümesinde müellifin fikrî silsilesine uyulmadığı, keyfî takdim ve tehirler yapıldığı, hatta bir kısım yerlerin tercüme edilmediği görülmektedir. 2. *Şeyhü'l-mağire Ebû Hüreyre* (Kahire, ts.). Bu eser, Şii âlim Abdülhüseyn Şerefeddin el-Müsevî'nin *Ebû Hüreyre* (Beyrut 1397/1977) adlı kitabının bir kopyasından ibarettir. Her iki yazarın da Ebû Hüreyre'ye dair doğru bilgi vermek yerine her fırsatta onu, Emevîler ve özellikle Muâviye lehinde hadis uyduran bir yalancı olduğunu ileri sürerek küçük düşürmeyi hedef aldıkları görülmektedir. Ebû Reyve'nin yukarıda adı geçen kitabına yazılan reddiyelerde bu eserin muhtevası tenkit edilmekle beraber onun için müstakil reddiyeler de kaleme alınmıştır (bk. EBÜ HÜREYRE). 3. *Dinullâhi vâhid alâ elsineti cemî'i'r-rusûl* (Kahire 1963, genişletilmiş 2. bs. 1970). Yayımlandığı zaman İslâmî çevrelerin tepkisine yol açan eserde, Ehl-i kitap diye adlandırılan yahudi ve hristiyanların kâfir ve müşrik sayılmaması gerektiği, Yahudilik, Hristiyanlık ve Müslümanlık ile diğer bütün dinlerin esasının bir olduğu görüşü savunulmaktadır. 4. *Cemâlüddîn el-Efgânî* (Kahire 1980). Efgânî'nin ıslahatçılığını ortaya koymak amacıyla kaleme alınmıştır. Müellifin, Efgânî hakkında *Şayhatü Cemâlüddîn el-Efgânî* adlı bir eser daha yazdığı belirtilmektedir (Seyyid Murtazâ er-Rezâvî, s. 289). Ebû

Reyve'nin ayrıca, bir kısmı yayımlanmayan *Alî ve mâ lâkâhu min aşhâbi Resûlillâh, es-Seyyid el-Bede'î, Hayâtü'l-kurâ, Resâ'ilü'r-Râfi'î* adlı kitapları kaleme aldığı zikredilmektedir (a.g.e., s. 289).

BİBLİYOGRAFYA :

Mahmûd Ebû Reyve, *Edvâ' ale's-sünneti'l-Muhammediyye*, Beyrut, ts. (Müessesetü'l-A'lemî li'l-matbûât), s. 54, 147-149, 165, 194-224; İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzû'ât* (nşr. Abdurrahman Muhammed Osman), Medine 1386/1966, II, 16-22; İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, V, 194; a.m.f., *el-Bidâye*, VIII, 109; Süyûtî, *el-Le'âlî'l-maşnû'a fi'l-eḥādîsi'l-mevzû'a*, Kahire, ts. (Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-kübrâ), I, 417-421; Zekerîyyâ Ali Yûsuf, *Difâ' ani'l-ḥadîsi'n-nebevî*, Kahire 1972, s. 117-131; Seyyid Murtazâ er-Rezâvî, *Ma'a ricâlî'l-fikr fi'l-Kâhire*, Kahire 1394/1974, s. 288-307; Mustafa es-Sibâi, *es-Sünne ve mekânethüha fi't-teşrî'i'l-İslâmî*, Dimaşq 1398/1978, s. 291-362; Abdülhüseyn'im Sâlih Ali el-İzzî, *Difâ' an Ebî Hüreyre*, Beyrut 1402/1981; Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî, *el-Envârü'l-kâşife li-mâ fî kitâbi Edvâ' ale's-sünneti'l-Muhammediyye mine'z-zelel ve't-tadlîl ve'l-mücâze'fe*, Beyrut 1403/1983; Muhammed Ebû Şehbe, *Hadis Mûdafaası* (trc. Mehmet Görmez — Mehmet Emin Özafşar), Ankara 1990; Ali Merad, "Un penseur musulman à l'heure de l'œcuménisme: Mahmûd Abû Rayya (1889-1970)", *Islamochristiana*, IV, Roma 1978, s. 151-163; Sabahattin Yıldırım, "Ebû Reyve ve Muhammedî Sünnetin Aydınlatılması", *Kitap Dergisi*, sy. 54, İstanbul 1991, s. 56-59; Mehmet Emin Özafşar — Mehmet Görmez, "Ebu Reyve ve Kitabı Üzerine", *İslâmî Araştırmalar*, V/1, Ankara 1991, s. 63-72; Zekerîya Güler, "Ebû Reyve'nin Advâ ale's-sünne en-Nebeviyye Adlı Eseri Üzerine Bir Değerlendirme", *Sûl İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IV, Konya 1991, s. 187-201.



NÜREDDİN İTR — M. YAŞAR KANDEMİR

EBÜ RİDE

(أبو ريده)

Muhammed Abdülhâdî Ebû Rîde
(1909-1991)

İslâm felsefesi
ve kelâm hakkındaki
çalışmalarıyla tanınan
Mısırlı âlim.

23 Kasım 1909'da Sînâ yarımadasının kuzeyinde bulunan Arîş'te doğdu. Babası Şeyh İbrâhim Ebû Rîde, Şarkîye muhafazasının Bilbis merkezine bağlı Adliye kasabasındandır. Ebû Rîde Kur'an-ı Kerim'i ezberledikten sonra ilkokula girdi. 1930'da orta öğrenimini tamamladı; ardından Kahire'ye gidip Câmîatü'l-Fuâdî'l-evvel Külliyyetü'l-âdâb Kısmü'l-felsefe'ye girdi. 1934'te buradan mezun oldu. Kısa bir süre üniversite idaresinde

çalışan Ebû Rîde 1936 yılında felsefe bölümüne asistan tayin edildi. 1937'de doktora yapması için Fransa'ya gönderildi; se de ertesi yıl ülkesine döndü. Mustafa Abdürrâzık'ın danışmanlığında hazırladığı *İbrâhim b. Seyyâr en-Nazzâm ve ârâ'ühü'l-kelâmiyye el-felsefiyye* başlıklı yüksek lisans tezini tamamladıktan sonra 1939'da doktora için tekrar Paris'e gitti. Ancak II. Dünya Savaşı'nın gerginlikleri orada kalmasına imkân vermedi. 1940'ta İsviçre'nin Basel şehrine geçti; Gazzâlî'nin Yunan kaynaklı felsefeye yönelttiği eleştirileri inceleyen doktora çalışmasını 1945 yılında Almanca olarak burada tamamladı.

Ebû Rîde 1946-1949 yılları arasında mezun olduğu fakültede felsefe hocalığı yaptı; burada başarılı çalışmalarıyla kendini gösterdi. Tâhâ Hüseyin'in tavsiyesiyle İspanya'ya Mısır kültür müstesharı olarak gönderildi. 1949'da Madrid'de kurulan el-Ma'hedü'l-Mısrî li'd-dirâsâti'l-İslâmiyye'nin ilk müdürü oldu. Kahire Üniversitesi'ndeki görevini sürdürürken 1957'de üniversite tarafından ilmi çalışmalarda bulunmak üzere Libya'ya gönderildi. Bingazi Üniversitesi'nin felsefe bölümünü kurdu; 1957-1962 yılları arasında bu bölümün başkanlığını yaptı. Daha sonra Mısır'a dönen Ebû Rîde, İslâm felsefesi alanındaki çalışmalarıyla tanınan Abdurrahman Bedevî ile birlikte Aynîşems Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde felsefe profesörü olarak çalışmaya başladı. 1963-1966 yıllarında aynı fakültede idarî görevlerde bulundu. Ardından Küveyt Üniversitesi'ne gidip burada kurulmasına yardımcı olduğu felsefe bölümünde yirmi yılı aşkın bir süre hocalık yaptı. Emekliye ayrılınca Mısır'ın Zekâzik muhafazasına dönerek eğitim faaliyetlerine devam eden Ebû Rîde, 10 Kasım 1991 tarihinde İsviçre'de katıldığı bir toplantı sırasında öldü.

Ebû Rîde'nin yetişmesinde müslüman ve Batılı meşhur ilim adamlarının önemli rolü olmuştur. Üniversite yıllarında Mansûr Fehmî, Tantâvî Cevherî, Mustafa Abdürrâzık, André Lalande, Paul Eliezer Kraus gibi âlimlerden ders okumuş; Fransa'da Emile Bréhier, Étienne Gilson, Louis Massignon, Van den Bergh gibi ünlü kişiler kendisine hocalık etmiştir. İyi derecede Almanca, İngilizce, Fransızca, Farsça, İspanyolca, Latince ve Türkçe bilen Ebû Rîde Grekçe ve İbrânîce'yi de anlıyordu. Bu özelliğiyle Arapça konuşulan ülkelerde İslâm felsefesi ve kelâm araştırmalarının ciddi mânada öncülüğünü

yapmıştır. Endonezya'dan Japonya'ya kadar doğu ve batıdaki birçok ilim merkezinde konferans, sempozyum vb. ilmi faaliyetlere katıldı; misafir profesör olarak ders verdi.

Ferdî hayatında tasavvuf ve zühd yolunu benimseyen Ebû Rîde'nin araştırmalarına yön veren ana fikirler, onun kısmen Mu'tezilî yaklaşımları da benimsene eğiliminde olan Eş'arî kişiliğinden neşet etmiştir. Çok sayıdaki makalesinden, telif kitaplarından, tercüme ve tahkik çalışmalarına yazdığı önsözlerden, tercüme ettiği eserlerde şarkiyatçıların fikirlerine düştüğü dipnotlarından onun benimsediği ana fikirleri derlemek mümkündür.

Temel yaklaşımı, aklın diliyle vahyin dilini tek bir alanda uzlaştırma gayesine yönelik olan Ebû Rîde'ye göre aklın mantığı ile vahyin mantığı arasında bir iç barış vardır. Nitekim vahiy akli muhatap almakta; imanın sağlamlaşması, akîdelerin savunulması ve dine ait müphem kalmış fikirlerin açıklanması da aklıla mümkün olmaktadır.

Ebû Rîde İslâm'ın kendisiyle, İslâm hakkında ileri sürülen ve onun özüne uygunluğu yeterince ispatlanmamış olan fikirleri İslâm'la özdeşleştirmenin yanlış olduğu görüşündedir. Dolayısıyla İslâm'ın kendisini, İslâm kültürü ile gayri İslâmî kültürden ayırt etmek gerekir. Ebû Rîde, müslüman düşünürlerin kendilerinden önceki kültürlerden etkilendiklerini inkâr etmemekle birlikte tevarüs edilen birikimin İslâm'a has bir kültür potasında eritilerek yepyeni bir şekil aldığını ve müslümanların malî haline geldiğini savunmuştur. Zira İslâm devleti çeşitli kültür, ilim, din ve felsefelere sahip toplulukları bünyesinde barındırmaktaydı; müslümanlar da bu kesimlerle tabii olarak ilişki kurmuşlardır. Felsefî düşünce, İslâm'ın kendisiyle onun coğrafyasında yer alan öteki kültür unsurlarının çatışma ve uzlaşmasının bir sonucudur. Ancak Ebû Rîde, dış etkiler konusunun abartılarak müslümanların her şeyi dışarıdan aldıkları, kendilerine has hiçbir şeyi başaramadıkları şeklindeki yaklaşıma şiddetle karşı çıkmıştır.

Ona göre Kur'an-ı Kerîm, ilimlerin ve felsefî düşüncenin alanına giren her şey hakkında işaretler sunmaktadır. Kur'an metnini tarihî kıssalardan ibaret görmek veya bu metnin tarihî olduğunu ileri sürmek yanlıştır. Genel kavram ve hükümler ihtiva eden Kur'an metni her devir-

de objektif realiteye uygulanmak için mevcuttur. Böylece gelişmekte olan ilmin objektif verileriyle uygunluk sağlandığı gibi ilmin önüne yeni ufuklar da açılmış olacaktır. Bilgi teorisi konusunda, duyu ve akla dayalı kesbî bilgi ile leddünnî bilgi (vahiy, ilham, keşf gibi) ayırımına giden Ebû Rîde, sadece akla ve duyulara dayanılarak eşyanın gerçeğine ulaşamayacağını, nebevî hakikatlerle tasavvufî ilhamların kılavuzluğunun gerekli olduğunu vurgulamıştır.

Allah'ın her şeyi yaratmış olması ve her şeye kâdir bulunması mutlak anlamda bir cebir fikrine götürmez. Çünkü Kur'an'daki birçok ifadedden Allah'ın eşyada çeşitli tabiat, meleke, kudret ve kuvvetler yarattığı anlaşılmaktadır; insan da düşünme melekesini, seçme gücünü ve yapma kuvvetini haiz bir fıtrata sahip kılınmıştır. Fıtrat ve tabiatı dayalı güçler ilâhî tedbirin kapsamı dışındadır; zira onlar bu tedbir sayesinde mevcuttur.

Ebû Rîde, ahlâk ve siyasetin Kur'an'ın ilkeleriyle temellendirilmesi gerektiği düşüncesindedir. Gerek eski Yunan ahlâkının iffet, şecaat, hikmet ve adaletten oluşan dört temel fazilet sistemi, gerekse sevgi motifini esas alan hristiyan ahlâkı, bütün bu değerleri kuşatan İslâm'ın ortaya koyduğu zengin muhtevalı nazarî ve amelî ahlâk anlayışı yanında sönük kalır. Öte yandan siyaset hayatı da Kur'an'ın öngördüğü eşitlik, adalet ve şûra ilkelerine dayanmalıdır. Kur'an'ın toplum ve siyaset hayatını düzenleyen ilkeleri hayata geçirildiğinde yalnızca müslümanların değil bütün insanlığın yararına olacak evrensel ölçülere ulaşılacaktır. Çünkü hak ve adaletin kaynağı ilâhidir ve bütün insanlar içindir.

Eserleri. A) Telif Eserleri. 1. *Min Şüyûhi'l-Mu'tezile İbrâhîm b. Seyyâr en-Nazzâm ve ârâ'ühü'l-kelâmiyye el-felsefiyye* (Kahire 1946, 1989). Müellif, kitabın ilk neşrinden sonra geçen kırk üç yıl içinde yapılan yeni araştırmaları, yayımlanan eserleri dikkate alarak çalışmasını gözden geçirmiş ve kitabını geliştirerek ikinci baskısını yapmıştır. 2. *el-İlm ve'l-ma'rife* (Kahire, ts.). İslâm düşüncesinin temel meseleleriyle ilgili kavram ve tariflerin yer aldığı makalelerden oluşan bir eserdir. 3. *Mazmûnû'l-Kur'ânî'l-Kerîm fî kadâyâ'l-îmân ve'n-nübüvve ve'l-ahlâk ve'l-kevn* (Küveyt 1992).

Ebû Rîde'nin, Ağustos 1988'de Cezayir'de XXII. İslâm Düşüncesi Sempo-

yumu'na tebliğ olarak sunulan "el-Ümmetü'l-İslâmiyye: vahdetühâ ve vasa'tıyyetühâ", el-Cem'ıyyetü'l-felsefiyyetü'l-Misriyye'nin Haziran 1991'de Ezher Üniversitesi Usûlüddin Fakültesi'nde düzenlediği kongreye sunulan "Hıttatün mukteraha li-tecdîdi 'ilmi'l-kelâm" ve yayımlanmamış bir araştırma olan "Terbiyetü'l-'âkl ve'l-hulk fi'l-Kur'ânî'l-Kerîm" gibi çalışmalarından başka İslâm düşüncesi, medeniyeti ve kültürüyle ilgili birçok tebliği ve çeşitli gazetelerde yayımlanmış seri makaleleri bulunmaktadır.

B) Tahkikleri. 1. *Resâ'ilü'l-Kindî el-felsefiyye* (I-II, Kahire 1950-1953). Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan (Ayasofya, nr. 4832) Kindî'ye ait risâlelerden, doğrudan felsefeyle ilgili olan on dört risâleyi I. cilt olarak bir arada yayımlayan Ebû Rîde metne gerekli müdahalelerde bulunmuş, açıklayıcı dipnotlar koymuş, her risâleye yazdığı mukaddimede o risâlenin mahiyet ve muhtevasıyla ilgili özet bilgi vermiştir. Ayrıca risâlelerin baş tarafına Kindî'nin felsefî sistemini içeren bir çalışma eklemiştir. Ebû Rîde'nin bu çalışması Kindî hakkında yapılan en kapsamlı ve en başarılı çalışma sayılır. Mahmut Kaya bu on dört risâleyi Türkçeye çevirerek *Felsefî Risâleler* adıyla yayımlamıştır (İstanbul 1994). Daha çok tabiat ilimleri alanına giren on bir risâleyi II. cilt olarak yayımlayan Ebû Rîde, I. ciltteki gibi metne yaptığı gerekli müdahaleler, dip notu ve mukaddimelerle okuyucunun metinlere daha kolay nüfuz etmesini sağlamıştır. 2. Ebû Reşîd en-Nisâbü'rî, *Divânü'l-uşûl* (Kahire 1969). 3. İbnü'l-Heysem, *Mağâle'an-Şemerâti'l-hikme* (Kahire 1991). 4. Bâkıllânî, *et-Temhîd* (Kahire 1366/1947; Muhammed Mahmûd el-Hudayrî ile birlikte).

C) Tercümeleri. 1. *Târîhu'l-felsefe fi'l-İslâm* (Beyrut 1981). Hollandalı şarkiyatçı T. J. de Boer'e ait eserin geniş dipnotlarla bir tercümesidir. Kitabın günümüze kadar beş baskısı yapılmıştır. 2. *Mezhebü'z-zerre 'inde'l-müslimîn* (Kahire 1946). Salomon Pinès'in İslâm bilim ve düşüncesinde atom fikrinin kaynakları üzerine bir araştırmasının tercümesidir. 3. *el-Hağâretü'l-İslâmiyye fi'l-karni'r-râbi' el-hicrî* (Kahire 1957). Adam Mez'in İslâm bilim ve medeniyeti üzerine yazdığı eserin tercümesi olup günümüze kadar üç baskısı yapılmıştır. 4. *Târîhu'd-düveli'l-'Arabıyye min zuhûri'l-İslâm ilâ nihâyeti'd-devleti'l-Ümeviyye* (Ka-

hire 1958). J. Wellhausen'dan tercümedir. **5. Vichetü'l-İslâm, nazaruhû fi'l-harekâtü'l-hadîse fi'l-âlemi'l-İslâmî** (Kahire, ts.). H. A. R. Gibb, L. Massignon ve diğer bazı şarkiyatçıların İslâm dünyasında yeni ortaya çıkan olayların yorumuna dayanan makalelerinin tercümesinden ibarettir.

BİBLİYOGRAFYA :

M. Abdülhâdî Ebû Rîde, "el-Ümmetü'l-İslâmiyye: vaḥdetühâ ve vasatıyyetühâ" (1988'de Cezayir'de düzenlenen XXII. İslâm Düşüncesi Sempozyumu'na tebliğ olarak sunulmuştur); a.mlf., "Hiṭaṭün mukteraha li-tecdîdi 'ilmi'l-İslâm" (1991'de Ezher Üniversitesi Usûlûd-din Fakültesi'nde düzenlenen kongreye tebliğ olarak sunulmuştur); Kindî, *Resâ'il* (nşr. M. Abdülhâdî Ebû Rîde), Kahire 1950-53, nâşirin girişi, I, 1-80; T. J. De Boer, *Târîhu'l-felsefe fi'l-İslâm* (trc. M. Abdülhâdî Ebû Rîde), Beyrut 1981, mütercimnin notları (maddenin yazımında, müellifin hocası ve yakın dostu olan Ebû Rîde ile sohbetleri sırasında hayatı ve düşünceleri hakkında tuttuğu özel notlardan da faydalanılmıştır).



FAYSAL BEDİR AVN

EBÜ RIFÂA

(أبو رفاعة)

Ebû Rifâa Temîm b. Esîd
b. Adî el-Adevî
(ö. 44/664)

Sahâbî.

Adının Abdullah b. Hâris b. Esed, baba adının Esed, Üseyd veya Nüzeyr olduğu da zikredilmektedir. Benî Adî kabilesinden olup Mudarî nisbesiyle de anılan Ebû Rifâa'nın hangi tarihte müslüman olduğu bilinmemekle beraber Hz. Peygamber'den İslâmiyet hakkında ilk bilgileri almasıyla ilgili olay dikkat çekicidir. Bizzat anlattığına göre bir gün Resûlullah minberde konuşurken Mescid-i Nebevî'ye giren Ebû Rifâa Resûl-i Ekrem'e hitaben, "Dini hakkında hiçbir şey bilmeyen garip bir adam geldi; dinini sorup öğrenmek istiyor" dedi. Hz. Peygamber konuşmasını keserek minberden indi ve Ebû Rifâa'nın yanına geleerek ona İslâmiyet hakkında bilgi verdi. Sonra tekrar minbere çıktı ve konuşmasını tamamladı (Müslim, "Cum'a", 60). Ebû Rifâa, Bakara sûresini Hz. Peygamber'den öğrendikten sonra onu bir daha unutmadığını söyler, gece boyunca namaz kıldığı halde hiç yorgunluk hissetmediğini belirtirdi.

Ebû Rifâa hakkında yukarıda zikredilen rivayet sadece Müslim, Nesâî ve Ah-

med b. Hanbel'in eserlerinde yer almakta, diğer güvenilir kaynaklarda başka bir rivayeti bulunmamaktadır. Kendisinden Sile b. Eşyem, İbn Sîrîn ve Humeyd b. Hilâl rivayette bulunmuşlardır.

Basra'ya yerleşen sahâbîler arasında adı geçen Ebû Rifâa 44 (664) yılında Abdurrahman b. Semûre kumandasındaki orduya katılarak Sicistan'a gitti. Ordunun Kâbil Kalesi'ni kuşattığı günlerde bir askerî birlikle gece keşfine çıktı ve bu sırada düşman askerleri tarafından şehid edildi. Onun kabrinin Beyhak'ta olduğunu söyleyenler de vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müşned, V, 80; Müslim, "Cum'a", 60; Nesâî, "Zinet", 122; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 68-70; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, II, 151; Dölâbî, *el-Künâ ve'l-esmâ*, Haydarâbâd 1322 — Beyrut 1402/1983, s. 29; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, II, 440; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, IV, 67; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), I, 255-256; VI, 110-111; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, III, 14-15; İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 70; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, XII, 96.



ALİ OSMAN KOÇKUZU

EBÜ RİGÂL

(أبو رغال)

(ö. 570 [?])

Kâbe'yi yıkmak üzere çıktığı
sefer sırasında Ebrehe'ye
kılavuzluk eden Tâifli.

Kaynaklarda hayatı hakkında bilgi bulunmamaktadır. Adı, nesebi ve menşei-ne dair farklı rivayetler vardır. Hatta bazı araştırmacılar tarafından efsanevî bir kişi olarak gösterilmektedir (İA, IV, 44; EI² [İng.], I, 144). Bir rivayete göre, Ebrehe Kâbe'yi yıkmak için çıktığı sefer esnasında Tâif'e varınca Sakîf kabilesinin ileri gelenleri, reisleri Mes'ûd b. Muattib ile beraber kendisini karşılayarak emrine âmâde olduklarını, Lât Mâbedi'ne dokunmadığı takdirde erzak ve rehber vereceklerini söylediler. Ebrehe'nin bu teklifi kabul etmesi üzerine Ebû Rigâl'i rehber olarak görevlendirdiler. Ebû Rigâl onları Mekke yakınlarındaki Mugammes'e kadar götürdü ve burada âniden öldü. Araplar onun ölümünü ilâhî gazabın bir tezahürü olarak yorumladılar ve bu tarihten itibaren bir hain nazarıyla baktıkları Ebû Rigâl'in mezarını taşlamayı gelenek haline getirdiler. Emevîler devrinin meşhur şairlerinden Cerîr b. Atıye (ö. 110/728 [?]) Ferezdak'ı hicveder-

ken, "Onun mezarını Ebû Rigâl'in mezarı gibi lânet ve nefretle taşıyın" demiştir. Bu sözler, onun mezarının ölümünden 150 yıl sonra hâlâ taşlandığını göstermektedir. Ebû Rigâl'in kendi kabilelerine mensup olmasından dolayı Sakîfliler'in utancı duydukları Hassân b. Sâbit'in bir şiirinden anlaşılmaktadır (İA, VIII, 446).

İbn Kuteybe ve Mes'ûdî gibi bazı tarihçilerin kaydettiği, Sakîfliler'i müdafaa maksadı güden başka bir rivayete göre Ebû Rigâl, Sâlih peygamber tarafından zekât toplamak üzere Mekke'ye gönderilmiş, ancak Mekke halkına yaptığı zulüm ve haksızlıklar yüzünden Sakîf (Kasî b. Münebbih) tarafından öldürülmüştür. Kötü niyetle uydurulduğu söylenen bazı rivayetlerde Sakîf ile Ebû Rigâl aynı kişi olarak gösterilmektedir (İA, X, 97).

Diğer bir rivayette ise Ebû Rigâl'in Semûd kavmine mensup olduğu, onların kendilerine peygamber olarak gönderilen Hz. Sâlih'e inanmadıkları için Allah tarafından helâk edildikleri, Ebû Rigâl'in o sırada Mekke'de Allah'ın haremindedir bulunduğu için söz konusu felâketten kurtulduğu, ancak Mekke'den ayrıldıktan kısa bir süre sonra onun da öldüğü ifade edilmektedir (Taberî, *Târîh*, I, 231-232). Hz. Peygamber, Tebûk Gazvesi sırasında Hicr'den geçerken ashabına Semûd kavminin başına gelen bu felâketi anlatmış ve onlara buradan su almamalarını emretmiştir (*Tecrid Tercemesi*, IX, 135).

Bu rivayetler daha sonra birbirine karıştırılmış ve farklı şekiller almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Tâcül-'arûs, "rgîl" md.; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 149; Ezrakî, *Aḥbâru Mekke* (Melhas), I, 142-143; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif*, s. 91; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), I, 230-232; II, 132; a.mlf., *Câmi'u'l-beyân*, XXX, 194; Mes'ûdî, *Mürâcu'ze-zeheb* (Abdülhamîd), II, 78-79; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, V, 161; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 443; *Tecrid Tercemesi*, IX, 135; L. Caetani, *İslâm Tarihi* (trc. Hüseyin Cahid), İstanbul 1924-27, I, 340-341; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, I, 513; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I, 518-519; Seyyid Abdülazîz Sâlim, *Târîhu'l-'Arab kabîle'l-İslâm* (İskenderiye, ts. (Dâru Lübnan), s. 140; Nâdiye Hüsnî Sakr, *et-Ta'rif fi'l-'aşri'l-câhili ve şadri'l-İslâm*, Cidde 1401/1981, s. 34; Neşet Çağatay, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara 1982, s. 23, 110; Zirikîlî, *el-A'lâm* (Fethullah), V, 198; "Ebû Rigâl", *İA*, IV, 44; Fr. Buhl, "Mugammes", a.e., VIII, 446; H. Lammens, "Sakîf", a.e., X, 97-98; S. A. Bonebakker, "Abû Righâl", *EI²* (İng.), I, 144-145.



AHMET LÜTFİ KAZANCI